

Minister voor Rechtsbescherming
Minister van Justitie en Veiligheid

**Directoraat-Generaal
Rechtspleging en
Rechtshandhaving**
Directie Rechtsbestel

Turfmarkt 147
2511 DP Den Haag
Postbus 20301
2500 EH Den Haag
www.rijksoverheid.nl/jenv

nota

Datum
19 januari 2023

Ons kenmerk
4361408

Beslisnota bij Kamerbrief inzake WODC onderzoeken naar regulering van deepfakes en immersieve technologieën

1. Aanleiding

Het kabinet heeft onderzoek laten uitvoeren door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatie Centrum (WODC) naar de regulering van deepfakes en de regulering van immersieve technologieën. Daarbij wordt ingegaan op enkele moties van en toezeggingen aan de Eerste en Tweede Kamer. In het bijzonder bespreekt deze conceptbrief de motie Rajkowski c.s. van uw Kamer over het tegengaan van bepaalde deepfaketechnologie.¹

2. Geadviseerd besluit

Instemmen met de conceptbrief aan de TK die de beleidsreactie bevat op beide onderzoeken.

3. Kernpunten, per beleidsreactie

Immersieve technologieën

Het onderzoek concludeert dat huidige wetgeving – vanwege het technologie-neutrale karakter ervan – in algemene zin goed is toegerust op de mogelijke risico's van immersieve technologieën. Naar aanleiding van de reguleringsopties, bespreken we het huidige recht en wat we verder doen om de introductie van immersieve technologieën in goede banen te leiden. Het onderzoek vestigt bijzondere aandacht gedragingen zoals virtuele verkrachting en aanranding in een Virtual Reality (VR)-omgeving die nu niet als zodanig strafbaar zijn. Wij betogen dat het strafrecht mogelijkheden biedt daartegen op te treden, en dat die verder worden uitgebreid met het bij de TK aanhangige Wetsvoorstel seksuele misdrijven.

Deepfakes

We delen de zorgen uit de motie Rajkowski over het gebruik van deepfakes – of het nu gaat om strafbare deepnudes of om desinformatie – en bespreken de dicta

¹ *Kamerstukken II 2022/23*, 36 200 VII, 118 (gewijzigde motie Rajkowski c.s.); [Tweede Kamer, 24e vergadering, donderdag 18 november 2022](#).

uit die motie om deepfaketechnologieën en desinformatie te verbieden.² Wij benadrukken de conclusie uit het onderzoek dat de meest onwenselijke deepfakes door het (straf)recht goed kunnen worden geadresseerd. Dit geldt nadrukkelijk ook voor het maken, bezitten en online verspreiden van deepnudes (pornografische deepfakes) van mensen tegen hun wil. We herkennen het beeld dat het verwijderen van deze strafbare content in de praktijk moeilijk kan zijn, en dat dit op slachtoffers grote impact kan hebben. Naast de bestaande mogelijkheden om het recht online te handhaven, wordt daarom goed gekeken hoe slachtoffers nog betere handvatten kunnen worden geboden om deze laakbare content online te verwijderen. Daarnaast wordt ingezet op de opsporing en vervolging van strafbare feiten, en op de snelle verwijdering van onrechtmatige content door de internetsector. Ook zetten we, in lijn met het onderzoek, onder andere in op bewustwording bij potentiële daders en slachtoffers van deepfake-porno.

**Directoraat-Generaal
Rechtspleging en
Rechtshandhaving**
Directie Rechtsbestel

Datum
19 januari 2023

Ons kenmerk
4361408

4. Toelichting

Immersieve technologieën

Immersieve technologieën zoals Augmented Reality (AR) VR zijn in opkomst, terwijl de gevolgen ervan voor individuen en de samenleving als geheel op dit moment nog onbekend zijn. Deze technologieën bootsen een fysieke wereld na door middel van een digitale of gesimuleerde wereld. In VR ervaart de gebruiker zo veel mogelijk een geheel virtuele omgeving, bijvoorbeeld met een VR-bril. In AR, of "vergroete" realiteit, ervaart de gebruiker de reële fysieke wereld, uitgebreid met digitale elementen. Dit kan bijvoorbeeld door middel van een slimme bril (*smart glasses*) met een AR-technologie.

Het onderzoek bespreekt dat immersieve technologieën veel positieve toepassingsmogelijkheden hebben, nog in ontwikkeling zijn, beperkt geadopteerd zijn in de samenleving, en dat de effecten en risico's ervan nog weinig zijn onderzocht. Het onderzoek concludeert dat de huidige wetgeving – vanwege het technologie-neutrale karakter van die wetgeving – in grote lijnen goed is toegerust om de risico's van immersieve technologieën te adresseren. Waar het onderzoek met het oog op de toekomst risico's ziet, lichten we toe wat we daartegen beleidsmatig ondernemen.

Het onderzoek stelt de vraag hoe om te gaan met grensoverschrijdende gedragingen zoals virtuele verkrachting, aanranding, mishandeling en vernieling in een VR-wereld. Moeten die als zodanig strafbaar worden gesteld? Er is op dit moment nog te weinig bekend over de hoeveelheid slachtoffers die daardoor vallen, maar er is wel aanleiding te denken dat deze gedragingen voor slachtoffers in de reële wereld vervelende gevolgen kunnen hebben. Daarom gaan we in gesprek met slachtofferorganisaties en ontwikkelaars van VR, ook om te bezien op welke manier deze gedragingen effectief (bijvoorbeeld via de technologie) kunnen worden tegengegaan. Daarnaast zien we dat de strafwet op dit moment al mogelijkheden biedt om tegen dergelijke gedragingen op te treden, bijvoorbeeld als sprake is van schennis van de eerbaarheid (artikel 239 Wetboek

² *Kamerstukken II*, 36200 VII, nr 118. (gewijzigde motie Rajkowski)

van Strafrecht). Deze mogelijkheden worden verder uitgebreid met het bij de TK aanhangige wetsvoorstel seksuele misdrijven.

**Directoraat-Generaal
Rechtspleging en
Rechtshandhaving**
Directie Rechtsbestel

Deepfakes

Het eerste dictum van de motie Rajkovski – het voorstel om het aanbieden, downloaden, verspreiden en gebruiken van technologie waarmee deepfakes worden gemaakt in algemeen te verbieden, (reguleringsoptie 10) – wordt niet gevolgd. Het meest onwenselijke gedrag met deepfaketechnologie is immers al verboden. Een breder verbod - waar deze motie toe oproept - zou ook positieve toepassingen raken en het recht op vrijheid van meningsuiting inperken. Daarnaast is een verbod in dit verband geen effectieve maatregel om onwenselijke deepfakes tegen te gaan: de technologie wordt vaak in andere (Europese) landen (op het internet) - legaal - aangeboden, en een verbod kan door mensen die echt kwaad willen doen eenvoudig worden omzeild.

Datum
19 januari 2023

Ons kenmerk
4361408

Het tweede dictum van de motie Rajkovski, het voorstel om het beïnvloeden van verkiezingen door het verspreiden van desinformatie middels deepfake-AI te verbieden, volgt het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) niet. Voor het strafbaar stellen van deepfakes of andere AI om verkiezingen te beïnvloeden, volstaat artikel 127 van het wetboek van Strafrecht (zie ook de appreciatie van reguleringsopties 6, 7 en 8). Zoals nog zal worden toegelicht in de beleidsbrief desinformatie die binnenkort door het BZK aan de TK wordt aangeboden, staat in het beleid tegen desinformatie het recht op vrijheid van meningsuiting voorop.

4.1 Politieke context

Immersieve technologie

Met de beleidsreactie naar aanleiding van het onderzoek over regulering immersieve technologieën, wordt de motie Van der Staaij en Van der Graaf afgedaan.³ Een mogelijk risico is dat Justitie en Veiligheid in de beeldvorming beperkt rekening houdt met gedragingen zoals virtuele verkrachting en aanranding in VR.⁴ Dan kunnen we stellen dat de strafwet weldegelijk mogelijkheden biedt om tegen deze gedragingen op te treden, en dat deze mogelijkheden verder worden uitgebreid met het bij de TK aanhangige wetsvoorstel seksuele misdrijven.

Deepfakes

Met de motie Van Toorenburg en Buitenweg heeft de Kamer aandacht gevraagd voor het onderwerp deepfakes en deepnudes.⁵ De afgelopen periode is daarvoor opnieuw veel aandacht geweest, onder meer naar aanleiding van krantenartikelen over dit onderwerp en de TV-serie: *Welmoed en de sexfakes*.

De Kamer heeft lang op de beleidsreactie moeten wachten; het onderzoek is

³ Kamerstukken II 2019/20, 35 300 VI, nr. 73 (motie Van der Staaij/Van der Graaf).

⁴ Vgl. [The metaverse has a groping problem already | MIT Technology Review](#)

⁵ Kamerstukken II, 2020-2021, 35570 VI, nr. 37 (motie van de leden Buitenweg en Van Toorenburg)

17 januari 2022 aan de TK aangeboden, en de beleidsreactie aan de Kamer is een aantal keer uitgesteld. Op 9 november 2022 heeft de vaste commissie voor Justitie en Veiligheid van de TK verzocht om een beleidsreactie op de berichtgeving over deepfake porno en de aanpak daarvan.⁶ Het Kamerlid Van der Werf (D66) heeft toen ook Kamervragen gesteld over het verbieden van deepfake pornografie, die op 14 november 2022, voorafgaand aan het begrotingsdebat 2023, schriftelijk zijn beantwoord.⁷ Tijdens het begrotingsdebat heeft het Kamerlid Kuik (CDA) u gevraagd zo spoedig mogelijk een strafbaarstelling van deepfakes en deepnudes te ontwerpen, naar Amerikaans voorbeeld.⁸ MJenV heeft toegezegd het Amerikaanse model mee te nemen in het onderzoek, en in de beleidsreactie wordt daar nader op ingegaan. De motie Rajkowski (VVD) stelt een verbod voor op deepfaketechnologie en op het verspreiden van desinformatie (met deepfakes) tijdens verkiezingen. In de beleidsreactie wordt nader ingegaan op deze motie.

**Directoraat-Generaal
Rechtspleging en
Rechtshandhaving**
Directie Rechtsbestel

Datum
19 januari 2023

Ons kenmerk
4361408

4.2 Juridische overwegingen

In de twee beleidsreacties wordt ingegaan op overwegingen die JenV heeft bij het nemen van een beslissing over de reguleringsopties. In veel gevallen geldt dat onwenselijke toepassingen van immersieve technologieën en deepfakes kunnen worden geadresseerd middels huidige wetgeving die technologie-neutraal is geformuleerd.

5. Informatie die niet openbaar gemaakt kan worden

5.1 Toelichting

De persoonsgegevens van de ambtenaren zijn niet openbaar ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer.

⁶ [Verzoek om kabinetsreactie op de berichtgeving over deepfakeporno | Tweede Kamer der Staten-Generaal](#)

⁷ [Antwoord op vragen van het lid Van der Werf over het verbieden van deepfake pornografie, d.d. 14 november 2022.](#)

⁸ [Tweede Kamer, 24e vergadering, donderdag 18 november 2022](#)